

AVUKAT
Dr. Cahit SULUK
csuluk@hotmail.com
Tel: 0212-621 25 75
0533-634 73 73

TASARIM TESCİLİNİN ÖNEMİ VE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR*

Bu makale İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ'nin Mayıs 2001 (Sayı 422), 54-56. sayfalarında yayımlanmıştır.

Günümüzde uluslararası ticaretteki trafiğin artmasına paralel olarak, fikri ve sınai mülkiyet haklarının da önemi artmıştır. Fikir ve sanat eserleri, patent ve marka ile kıyaslandığında tasarımların önemi daha geç anlaşılmaya başlanmıştır. Son zamanlarda dünya ticaretindeki ve bilgi akışındaki gelişme bu süreci hızlandırmıştır. Bugün tasarımlar, firmaların rekabet edebilme kapasitelerini gösteren önemli enstrümanlardan biri haline gelmiştir. Özellikle kalite ve fiyatın birbirine yakın olduğu ürünler bakımından, tüketicinin satın alma kararında tasarımlar önemli bir rol oynamaktadır.

Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile gerçekleştirdiği gümrük birliği çerçevesinde fikri ve sınai mülkiyet haklarını, AB'yle uyumlaştırmayı taahhüt etmiştir¹. Hukukumuzda 1995 tarihine kadar haksız rekabet hükümlerine göre korunan tasarımlar, ilk defa 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (EndTasKHK) ile düzenlenmiştir².

Kararname hükümlerine göre koruma altına alınacak tasarımların, tescil edilmesi gerekir. Tescilsiz tasarımlar ise, genel hükümlere göre korunacaktır (m.1). Genel hükümlerden maksat, duruma göre Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, Ticaret Kanununun haksız rekabete ilişkin hükümleri ile Medeni Kanunun ilgili hükümleridir. Bu düzenlemeden de anlaşılacağı gibi, bir tasarımın koruma altına alınabilmesi için mutlaka tescil edilmesi gerekmez.

Tasarımları tescil ettirebilmek için *yeni ve ayırt edici nitelikte* olması gerekir (m.6 ve 7). Bu iki özelliğe birlikte sahip olmayan tasarımlar, AB ve Türk Hukukunda koruma görmez. Bir tasarımın aynısı, tescil için başvuru tarihinden önce dünyanın herhangi bir yerinde kamuya sunulmamış ise, o tasarım yeni kabul edilir. Sadece küçük ayrıntılarda farklılık gösteren tasarımlar, aynı kabul edilir (m.6). Kararnamede *dünyada* yenilik kriterinin benimsendiğine dikkat edilmelidir. Sözelimi Japonya'daki bir sandalye tasarımının aynısı veya benzeri, Türkiye'de tescil edilemeyecektir. Bir tasarımın bilgilenmiş kullanıcı üzerinde bıraktığı genel izlenim ile diğer bir tasarımın böyle bir kullanıcıda bıraktığı genel izlenim arasında, belirgin farklılık varsa o tasarım ayırt edici özellikte kabul edilir (m.7).

Kararnamede yenilik ve ayırt edici niteliği etkilemeyen açıklamaların neler olduğu ayrıca belirtilmiştir. Kararnameye göre, koruma talep edilen bir tasarım; a) Başvuru tarihinden

* Bu çalışmanın metninde geçen madde (m) numaraları EndTasKHK'sına ait olup bu KHK, Kararname olarak anılmıştır.

önceki 12 ay içinde (grace period) veya rüçhan talebi (öncelik hakkı) varsa, rüçhan tarihi itibarıyla tasarımcı veya halefi ya da bu kişilerin izni ile üçüncü bir kişi tarafından kamuya sunulursa, b) Tasarımcı veya halefleri ile olan ilişkinin suistimali sonucu tasarımı, kamuya başkaları sunarsa bu açıklamalar, söz konusu tasarımın yeniliğini ve ayırt edici özelliğini etkilemez. Yani o tasarım hala yeni ve ayırt edici nitelikte kabul edilir. İlk halde tasarım sahibi ya da onun rızasıyla, tescil başvurusundan önceki 12 ay içinde kamuya sunulmaktadır. Bu süre içinde tasarım sahibi, tasarımın pazardaki başarısını deneme şansına sahiptir. Ancak bu esnada tasarımın başkaları tarafından taklit edilme riski de vardır. Burada vurgu yapılması gereken noktalardan birisi de, başka ülkelerde pazarı olan firmaların 12 aylık süreye dikkat etmeleri gerekir. Sözelimi grace period Almanya'da 6 aydır. Kamuya sunulmasından sonra örneğin, 10. ayda Türkiye'de tescil edilebilen bir tasarım, Almanya'da 6 aylık süreden dolayı yenilik özelliğini yitirecek, o nedenle de artık o ülkede tescil edilemeyecektir.

Tescilli tasarımlar, sahibine tasarım üzerinde tekel (monopol) hakkı verir. Tasarımın kullanılmasına ilişkin hak ve yetkiler münhasıran tasarımın sahibine aittir. Başkaları tasarım sahibinin izni olmadan koruma kapsamındaki tasarımın uygulandığı ürünü *üretmez, piyasaya sunamaz, satamaz, sözleşme yapmak için icapta bulunamaz, ithal edemez, ticari amaçla kullanamaz ve bu amaçlarla elde bulunduramaz* (m.17). Bu hükümden de anlaşılacağı gibi tescilli bir tasarım, sahibine çok geniş yetkiler vermektedir.

Tescilli bir tasarım hakkının ihlal edilmesi için kusur aranmaz. Örneğin, Kayseri'de X firmasının ürettiği bir elektrik sobasının tasarımı, daha önce Amerika'da bulunan Y firmasının ürettiği sobanın aynısı veya benzeriyse X firması, - eğer halen koruma süresi dolmamışsa, - Y firmasının tasarım hakkını ihlal etmiştir. Kayseri'deki X firmasının, Y firmasının sobasından hiç haberi olmasa da sonuç değişmez. Çünkü tescilli bir tasarıma tecavüzde kusur aranmaz. Eğer koruma süresini doldurduysa bir tecavüzden söz edilemeyecek, ancak bu kez X firmasının tasarımı, yenilik özelliğine sahip olmadığından dolayı Türkiye'de tescil edilemeyecektir. Tescil edilmişse bu tescil mahkeme kararıyla iptal edilir (m.43 vd).

Koruma şartlarına sahip bir tasarımı olan kimse, tasarımını tescil ettirip ettirmeyeceği kararını verirken dikkatli davranmalıdır. Kural olarak tescilli bir tasarım, sahibine çok geniş yetkiler vermekte olup, yeni ve ayırt edici özellikte tasarımı olanların tasarımlarını tescil ettirmeleri zaman zaman hayati önem taşır. Bununla birlikte bazı hallerde tasarımı tescil ettirmek, avantaj yerine dezavantajlı sonuçlar doğurabilir. O nedenle bu konuda karar verirken tescilli ve tescilsiz tasarımların avantaj ve dezavantajlarının dikkate alınması gerekir. Burada hemen ifade etmek gerekir ki, birinin avantajı diğerrinin dezavantajıdır.

Tescilli tasarımın, tescilsiz bir tasarıma üstünlükleri şöyle sıralanabilir:

- a) *Tescilli tasarım, sahibine tekel hakkı verir:* Hak sahibi, tasarım hakkını herkese karşı ileri sürebilir. Tescilli bir tasarımın benzerini yapan kimsenin, böyle bir tasarımı taklit edip etmemesi önemli değildir. Sadece benzerini kullanması tek başına (per se) tecavüz fiili için yeterlidir. Tescilsiz tasarımlar sahibine tekel hakkı vermezler. Bunlar sadece fikir ve sanat eserlerinde olduğu gibi, kopyalamaya karşı korunur. Yani hak sahibinin, tecavüz eden kişinin kusurlu olduğunu ispatlaması gerekir. Başka bir deyişle, hak sahibi sonraki tasarımın kendi tasarımının taklit edilerek yapıldığını ispatlamalıdır. Oysa tescilli bir tasarıma tecavüz için kusur aranmadığından dolayı, benzerliğin tespit edilmesiyle, tecavüzün varlığı da belirlenmiş olacaktır. Ancak tazminata hükmedebilmek için tescilli tasarımlar bakımından da kusur aranır ve bu nedenle tazminat talebi varsa, o zaman bu araştırma yapılacaktır.

- b) *Tescilli tasarım, sahibini daha güvenilir bir ortamda korur:* Tescilli tasarım hakkı, somut bir belgeye dayalı olduğundan dolayı rakipler uyarılmış olur.
- c) *Tescilli bir tasarım, topluma derli toplu bilgi kaynağı sağlar:* Bunun sonucunda toplumdaki ilgililer belli bir alanda yapacağı çalışmalarda bu durumu dikkate alırlar. Sözelimi rakip bir firma, kendi ürünü için diğer firmanın tasarımını dikkate alarak ürünlerini tasarlar. Ayrıca günümüzde birçok tasarım, öncekilerden yola çıkılarak yapılmaktadır. Hukukta taklit yasak olmakla birlikte esinlemek daima serbesttir. Bundan dolayı tescilli tasarımlar, yeni ve ayırt edici tasarımların geliştirilmesine yardımcı olur.
- d) *Uluslararası anlaşmalardaki rüçhan hakkından (öncelik hakkı) faydalanma:* Fikri ve sınai mülkiyetin korunmasına ilişkin 1883 tarihli Paris Anlaşmasına³ göre, birliğe üye ülkelerde tasarımını korumak isteyen kimse, kendi ülkesinde yaptığı tescil başvurusundan itibaren 6 ay içinde başka bir ülkede de aynı tasarımını tescil ettirebilir. Bu esnada bir başkası, bu tasarımı taklit ederek ya da böyle bir tasarımdan hiç haberi olmadan kendisinin meydana getirdiği benzer bir tasarımı tescil ettirmek isterse, bu talep geri çevrilir. Çünkü diğerinin öncelik hakkı vardır.
- e) *Aynı anda yapılan iki tasarımdan, önce tescil edilen korunur:* Birbirinden habersiz olarak aynı ya da küçük farklılıklardan dolayı aynı sayılan tasarımı iki ya da daha çok kimse yapmışsa, önce tescil ettiren hak sahibi olur. Buna karşılık tescilsiz bir tasarımı, aynı anda birbirinden habersiz olarak yapan kimselerin tamamı yaptıkları tasarım üzerinde hak sahibi olur.

Burada hemen ifade etmek gerekir ki, bir tasarımı önce kim geliştirmişse, tasarımın sahibi de o kimsedir. Sonradan onu taklit ederek yapan kimse, bu tasarımı tescil ettirirse korunmaz; aksine öncekine tecavüz ettiğinden dolayı cezalandırılır ve tazminat talebine muhatap olur. Önceki bir tasarımdan tamamen bağımsız ve habersiz bir şekilde tasarımı yapan kimsenin durumuna gelince; eğer önceki tasarım tescilliye sonraki tasarım koruma görmez. Eğer önceki tescilsizse sonraki de tescilsiz bir tasarım olarak korunur. Yani genel hükümlere göre koruma görür. Ama tescili yapılamaz. Çünkü bu tasarım, Kararname anlamında yenilik özelliğine sahip değildir. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi bir tasarımı önce kim tescil ettirmişse sahibi de o kimse olur gibi bir düşünce Türk Hukuku bakımından geçerli değildir. Kısaca, hukukumuzda kural olarak tasarımı ilk yapan kişi, yani gerçek hak sahibi korunur.

Tescilsiz tasarımın, tescilli tasarıma üstünlükleri ise şunlardır:

- a) *Formaliteye gerek yoktur:* Fikir ve sanat eserlerinde olduğu gibi, tasarımın meydana getirilmesiyle birlikte hak da doğar. Bunun için herhangi bir formaliteye gerek yoktur.
- b) *Para ve zaman harcanmaz:* Formalitenin yokluğundan dolayı zaman ve para harcanmadan bu hakka sahip olunur.
- c) *Tescilli tasarımlar 25 yıl korunurken, tescilsiz tasarımların daha uzun bir süre korunacağı belirtilmektedir:* Hukukumuzda bu durum sorun yaratacak niteliktedir. Eğer bir tasarım, fikir ve sanat eserinin özelliklerini taşıyorsa bu tasarım tescilli veya tescilsiz olup olmadığına bakılmaksızın, fikir ve sanat eseri mevzuatına göre korunacaktır (m.1). O nedenle burada koruma süresi bakımından birbirine üstünlüklerinden bahsedilemez. Ancak haksız rekabet koruması bakımından konu tartışılabilir. Kanımca tescilli bir tasarımı, süre dolunca haksız rekabet hükümlerine göre korumamak gerekir. Ancak üçüncü kişiler süresi dolan tasarımı kullanırken, bu tasarımın kendileri tarafından yapıldığı imajını yaratarak toplumu yanıltıyorlarsa o zaman haksız rekabet koruması devreye girmelidir. Aksi halde süreye bağlı olan fikri ve sınai mülkiyet hakları, süresiz

korunmuş olur ki, bunu fikri ve sınai mülkiyet hakları sistemiyle bağdaştırmak mümkün değildir. Tescilsiz bir tasarımı, haksız rekabet hükümlerine göre korurken de toplumu yanıltıcı hareketler araştırılmalıdır. Dolayısıyla, süre bakımından tescilsiz bir tasarımın, tescilli bir tasarıma koruma süresi bakımından üstün olduğunun kabul edilmemesi gerekir⁴. Konu hukukumuzda henüz çok yeni olduğundan dolayı uygulamanın hangi yönde olacağını zaman gösterecektir.

Tasarım sahipleri, tasarımını tescil ettirip ettirmemeye karar verirken tescilli ve tescilsiz tasarımın, yukarıda açıklanan avantaj ve dezavantajlarını dikkate almalıdır. Bu değerlendirme farklı sektörler için değişkenlik arz edecektir. Sözelimi modası çabuk geçen ve sayısı çok olması nedeniyle tescilli zahmetli ve nedenle pahalı olan ürünler bakımından tescilsiz tasarım tercih edilebilir. Bu durum özellikle **tekstil, moda ve takı sektörü** bakımından geçerlidir. Burada hemen ifade etmek gerekir ki, Kararname bu tür sektörleri dikkate alarak çoklu başvuru imkanı getirmiştir (m.28). Bu imkan tasarlanan ürünlerin *aynı alt sınıfa* veya *set/takıma* dahil olması ya da *bileşik bir ürünün parçaları* veya *birden çok sunuşun bir arada algılanabilen bileşimine* ait tasarımlar bakımından mümkündür. Süslemeler için böyle bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Kanun koyucu bu hükümle tasarım tescilini, kolaylaştırarak teşvik etmektedir. Yukarıdaki sektörler bu hükümden faydalanarak tasarımlarının tescilsiz korumanın belirsiz hükümlerine teslim etmemelidirler.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi tescilli bir tasarımın, tescilsiz tasarımlara göre önemli avantajları vardır. Tasarım sahiplerinin de tasarıma yaptıkları yatırımın dönüşümünü sağlayabilmeleri için kural olarak tescilli korumayı seçmeleri faydalı olacaktır. Tescilsiz tasarımlarda tecavüz halinde, gerçek hak sahibi o kişinin kendi tasarımını taklit ettiğini ispat etmesi gerekir. Bu da uygulamada her zaman kolay olmayacaktır.

Burada son olarak, kendisine ait olmayan bir tasarımın tescil edilmesinin hukuki sonuçları üzerinde kısaca durmak gerekir. Kendisine ait olmayan bir tasarımı tescil ettiren kimse suç işlemiş olup, 1 yıldan 2 yıla kadar hapis cezasına, önemli oranlarda para cezasına ve iş yeri kapatma cezalarına çarptırılır. Ülkemizde özellikle daha önce herkesin kullanageldiği, yani harcı alem olan tasarımların bazı kişiler tarafından, kendilerine ait gibi tescil ettirdikleri görülmektedir. Böyle bir hareketin cezası oldukça ağır olduğundan dolayı bu kişilerin **intihara teşebbüs ettikleri** dahi söylenebilir. Çünkü bu kimse hapis ve para cezası yanında işinden de olmakta, bir yerde ekonomik hayatı büyük oranda yok olma ile karşı karşıya bulunmaktadır.

¹ Bkz. 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararının 8. Eki (OJ.,96/142/EC, 13.2.1996, p.43).

² RG., 27.6.1995, S.22326.

³ Türkiye bu anlaşmaya taraftır. Bkz. 20.11.1975, S.14418. Türkiye, anılan anlaşmanın bazı maddelerine çekince koymuştu. Bu çekince 1994 tarihinde kaldırılmıştır. Bkz. RG., 23.9.1994, S.22060.

⁴ Geniş bilgi için bkz. Cahit **SULUK**, Yedek Parça Tasarım Hakkının Korunması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2000, s.103 vd.